

EESTI-ROOTSI LAENSÕNADEST

PAUL ARISTE

WITH A SUMMARY :
ESTO-SWEDISH LOANWORDS

TARTU 1939

K. Mattieseni trükikoda o./ü. Tartu, 1939.

Kui allakirjutanu avaldas 1933. aastal oma magistritöö „Eesti-rootsi laensõnad eesti keeles“ (Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis) BXXIX.₃), oli selles töös püütud esitada kogu asjasse puutuv materjal, mida oli võimalik kätte saada sõnaraamatutest ja vastavatest arhiivkogudest ja mille kohta võis tookord olla kindel, et sõna on laenatud Loode- ja Lääne-Eestis asuvatelt rootslastelt. Viimaste aastate jooksul on eesti keele uurimine läinud edasi eriti suurte sammudega. Murrete uurimine on muu seas toonud päevavalgele ka palju leksikaalseid lisandeid. Nende sõnade hulgas, mis on esimene kord murdekogujate poolt registreeritud, leidub ka mõningaid eesti-rootsi laenusid. Järgnevas ülevaates tahetaksegi avalikkuse ette tuua kõigepealt just neid senitundmatuid eesti-rootsi elemente.

Et suurim osa siin esitatavaid laensõnu on pärit Risti kihelkonnast, ei ole juhuslik nähtus. Ka varemini toodud eesti-rootsi laensõnadest on suurem osa sellelt maa-alalt. Risti on kihelkond, kus aastasadu on elanud külg külje vastas niihästi eestlasi kui rootslasi. Pealegi on siin rootslased olnud samades õiguslikkudes tingimustes, milles olid ümbruskonna eestlasedki (Russwurm Eib I, 143 jj.). Muude põhjuste hulgas on just ka see asjaolu võimaldanud juba õige varakult segunemisi kahe rahvuse vahel, mille tagajärjeks on olnud rootslaste suur eestistumine. Seal, kus rootslased olid paremates õiguslikkudes ning selle tõttu ka majanduslikkudes tingimustes, hakkas kompaktna rootsi element kiiremini eestistuma alles siis, kui rootslaste eesõigused kaotasid faktilise väärtuse. Kus rootslased olid arvult õige suures vähemuses, nagu Saaremaal või Ida-Harjumaal, ei takistanud siiski privileegeeritudki ühiskondlik positsioon rootslasi eestlastega ühte sulamast juba enne seda,

kui neilt oleks suudetud talletada eesti keele uurimisele tähtsat keelelist ainestikku.

Praegu on rootsi keel peale Kurksi küla kõikjal Risti rannas õige kõvasti taandumas. Russwurm Eib I, 144 jj. ja 175 järgi olid 1850. aastal rootsi küladeks Vannika, Praski, Vinse, Suur- ja Väike-Kibru, Alliklepa, Keibu, Muuse, Ugla, Tamse. Meie päevil ei või Vannikat ja Tamset enam sugugi rootsi ala juurde arvata, ja ka Praskis, Vinses ning Uglas pole rootsi element kuigi elav. Juba Russwurmigi ajal olid Vihterpalu külad osaliselt eestistunud. Eib I, 172 on öeldud: „Gegenwärtig sind die Schweden so mit Ehsten gemischt, dass man nur im Allgemeinen die Zahl der zum Theil schon sehr ehstnirsirten Schweden auf 170 m. 180 w. anschlagen kann“. Samast küsimusest ütleb autor Eib I, 144: „Durch Heirathen und Versetzungen sind viele Ehsten unter sie gemengt, und wir können unter den Bauern des Guts, deren Zahl sich 1850 auf 1205 Personen belief, nur etwa 350 Schweden annehmen, unter denen die Jüngerer meistens schon lieber ehstnisch als schwedisch sprechen. Nur in etwa 20 Familien werden auch die Kinder noch nach schwedischen Lesebüchern und Katechismen unterrichtet, die übrigen gebrauchen fast nur ehstnische Bücher, und so scheint hier wohl das schwedische Element in nicht ferner Zeit von dem ehstnischen überwältigt zu werden“. Russwurm näikse olevat vaadanud asjale siiski liiga mustade prillide läbi, nagu ka mitmed hilisemad autorid, kes on käinud Ristil. Umbes 50 aasta eest arvas rootsi avalik arvamine, et Risti rootslased on umbes poole sajandi jooksul täiesti välja surnud, ja nende haudade üle oleks meie päevil astunud üksnes eestlase jalg. Niisugune viimsepäeva-pasunana kõlav otsus sattus muide ka Risti rootslaste eneste kõrva, kus ta mõnedele sai rahvuslikuks äratuseks ning andis seega jõudu rootsi rahvust säilitada veel vähemalt teise 50 aasta jooksul. — Kurksi oli Russwurmi ajal puhtrootsi küla, millest võis öelda: „Alle sprechen unter sich ein Schwedisch, welches nicht viel schlechter ist, als der Dialect der übrigen Schweden“ (Eib I, 145). Pakri saared on isoleerituse tõttu suutnud kõige kauemini vastustada pealetungivat eesti mõju, kuid viimastel aastatel on segaabelude kaudu siingi eesti mõju kasvamas. — Omal ajal oli Risti rootsi ala veelgi suurem kui 1850 paiku. Suured külad, nagu Leetsi ja Engküla, olid 17. sajandi lõpul rootslaste käes, samuti ka

Tamse, mis hajutati 19. sajandi algul, kõnelemata mitmest vähe-
mast külast. Rootslasi elas ka Nõval ja Keilagi kihelkonna pii-
rides Ristist ida poole. Võib julgesti öelda, et Risti ja naabrus-
ses oleva Harju-Madise rannapoolsemate osade rahvastik on
tegelikult rootsi algupära. Tähelepandav on Russwurmi märges
Eib I, 150: „Noch vor 40 Jahren (s. o. umbes 1810. aastal) ver-
standen die an der wichterpalschen Gränze wohnenden sonst
ehstnisch redenden Bauern alle schwedisch, was bei der Schwie-
rigkeit, die den Ehsten das Erlernen eines fremden Idioms ver-
ursacht, auf schwedische Abstammung deutet; ja damals lebte
noch in Kirritse eine alte Schwedin, deren Vorfahren be-
ständig da gewohnt hatten“.

Risti rootslaste eestistumisel on sellepärast peatunud nõnda
pikalt, et siin kihelkonnas näeb eriti selgelt, kuidas eestistumine
on jätnud jälgi tänapäeva eesti keelde, mida kõneldakse niihästi
puhteestikeelsetes kui ka kahekeelsetes rannakülades. Risti ela-
nikkude tugev rootsi substraat on kõigepealt põhjuseks, et selles
kihelkonnas on rootsi laensõnugi ülirohkesti. On huvitav mär-
kida, et niisugust laensõnade rohkest, nagu Ristil, ei kohta Hiiumaa
ega Noarootsi eesti murretes, s. o. muudel aladel, kus on
samuti eestlased ja rootslased elanud sajandeid teineteise kõr-
val. Hiiumaa seletab laensõnade suhtelist vähesust see asjaolu,
et niihästi Reigist kui Kärdlast rändas rootsikeelne rahvastik
massiliselt välja enne suurt eestlastega ühtesulamist. Asemele
tulnud eesti rahvastik oli vaba otsesest rootsi mõjust. Vt. selle
kohta lähemalt P. Ariste „Die Schweden auf Hiiumaa nach
der grossen Auswanderung“ (Õpetatud Eesti Seltsi Aastaraamat
1937, I. 278 jj.). Noarootsis oli rahvastik varemalt enam-vähem
täiesti rootsikeelne. Naabruse eestlased kuulusid teistesse kihel-
kondadesse; nendega ei olnud nõnda tihedaid kokkupuuteid kui
oma kihelkonna rahvaga. Omas kihelkonnas leidis eestlasi pea-
miselt ääremail vastu suurt eesti ala. — *Nuckös* ja *Egelandis*,
s. o. praegusel Noarootsi poolsaarel ja kihelkonda kuuluval
mandriosal kokku oli 1834. aastal 256 eestlast 2390 rootslase
vastu. Eesti küladeks olid Väike-Harju, Vööla, Niibi, Imbi,
Klaanemaa, Salajõgi, Saunja ja mõni väikesem piiriküla (Russ-
wurm Eib I, 177 jj.). Umbes samad olid suhted ka 1850.
Sajandi teisel poolel algas eestlaste, eriti hiidlaste sisserändam-
ine. Ühtlasi algas Noarootsi ääremaadel eestistumine. Ees-
tistunud rootslased ei ole Noarootsis suutnud tuua eesti keelde

nõnda tugevat võõrmõju nagu Ristil, sest Noarootsis on sündinud eestistumine järsku ühe või kahe inim põlve jooksul, ega mitte märkamatuult sajandite vältel.

Risti eestlaste keeles esinevaid rootsi laensõnu on õigupoolest raske pidada tõelisteks laensõnadeks. Nagu Iisaku poluvertsikutel on algupärane emakeel — vene keel — ja hiljemini ümbruselt omandatud uus kodukeel — eesti keel sulanud kokku ühiseks tervikuks, nõndasamuti on Ristil eesti keel järk-järgult lähenenud rootsi keelele ja, vastupidi, rootsi keel on ikka enam lähenenud eesti keelele. Vastastikust lähenemist on kaasa aidanud kauaaegne bilingvism. Kuidas kahest keelest on välja arenenud uus tervik, osutab muu seas rootsi külade üldine foneetiline süsteem. Kohalik rootsi murre on asendanud algupärased *k*, *p*, *t* ja *s*-i eesti keelele omaste leenistega *b*, *d*, *c* ja *z*. Pikk keskkõrge vokaal on ka rootsi keeles muutunud diftongiks, nagu naabruse eesti murdes. Samadel tingimustel, nagu eesti keeles, esineb rootsi keeles teises silbis poolpikk vokaal jne. Vt. lähemalt „Folkmålsstudier från Kors socken av Seminariet för estlandssvensk dialektforskning“, *Svio-Estonica* 1938, 58—111. Kuidas taas rootsi keel on mõjustanud eesti keele hääldust, ilmneb esitatavatest näidetest. Vt. selle kohta Ariste ERL 129 jj. — Risti rootsi murre on täis eesti sõnu ja eestipäraseid kõnekäände ning tõlkelaenusid. Sõnavara suhtes on huvitav tähele panna, et täiesti kahekeelne olles kõneldakse sageli mõlemaid keeli segamini või segatakse emba-kumba keelde teise keele sõnu. Võib tabada ka niisugust olukorda, et kumbki kõneleja kõneleb teist keelt, seda, mis on talle omasem. Sääraste suhete valitsemises ei märgatagi, kuidas ühe keele sõnavara siirdub teise. Risti keeleolusid kirjeldades peakski kõnelema sõnade siirdumisest, aga mitte nende laenamisest. Laenamine eeldab ikkagi seda tõsiasja, et teine rahvas on teiselt midagi üle võtnud enam-vähem teadlikult kas koos mõistetega, mida vastavad keelendid võivad tähistada, või mõnel muul eeldusel.

Risti praegustes kahekeelsetes küldades ei ole rahva enamiku suhtumine keeltesse niisugune, nagu seda teeb filoloog või mõni muu haritlane. Risti kalastajale ei ole sugugi probleemiks see, et ühel pool on ametlik idioom — riigikeel ja teisel pool kodukolga murre — rootsi keel, samuti nagu Lõuna-Eesti talupojal on tavaliselt kaks keeleusust: ühiskeel ja kodukoha murre. Muidugi on olemas ka neid rootslasi, kes oma emakeelt

tarvitavad teadlikult. Kui vähe tähendab ristlasele keelekõnealus, kujutab muu seas seegi asjaolu, et samas perekonnas võib keel vahelduda inimpõlvede järgi. On perekondi, kus vanavanemad kõnelevad rootsi keelt, lapsed eesti keelt ja lastelapsed taas rootsi keelt, või vastupidi. Kooli ei saadeta lapsi sageli sedavõrd emakeele alusel kui kooli läheduse järgi. Eestikeelsetest perekondadest on kasvanud parimaid rootsi keele oskajaid ja rootsi patrioodi järeletulijad võivad olla taas täiesti eestikeelsed. Risti praegustest rahvus- ja keeleoludest vt. lähemalt P. Ariste „Risti kihelkonna rootslased“ (EKirj. 1929, 425—433) ja Svio-Estonica 1938 eri kirjutisi.

Risti keeleolude kirjeldust lõpetades kriipsutatagu alla, et esitatavasse sõnaloendisse on võetud üksnes neid eesti keelde siirdunud sõnu, mis on saanud üldiseks või enam-vähem üldiseks ka nende hulgas, kes räägivad üksnes eesti keelt.

Peale nende sõnade, mis Ristilt ja mujalt on esmakordselt kirja pandud alles viimastel aastatel, tulevad käesolevas ülevaates kõne alla mõningad niisugused sõnad, mis eelmisel korral on jäänud esitamata kas juhuslikult või (enamatel juhtudel) mõnedel häälikulistel või tähenduslikkudel põhjustel. „Eesti-rootsi laensõnu eesti keeles“ koostades oli allakirjutanu ehk liiga ettevaatlik ühenduste tegemisel. Kui sõnade ühtekuuluvus ei olnud tollal küllalt kindel, jäi sõna tööst pigemini välja, kui pääses sinna sisse. Juurdetulnud andmed lubavad nüüd mõndagi kõrvalejäänud sõna kindla ühendina esile tuua. Uus ainestik on ühtlasi osutanud, et paar etümoloogiat on ekslikud. Teatud määral on korrektsioone teinud ka ERL kohta avaldatud arvustused. Allakirjutanu kätte on puutunud kaks pikemat kriitikat. Esimene neist on ilmunud J. Mg. (= J. Mägiste) poolt EK 1933, 149—152. Arvustaja ütleb lk. 150: „Laenuloetus on rida autori pooltki küsimärgistatud (enamasti teiste uurijate poolt tehtud) etümoloogiaid. Mõned, millede puhul autor tugevasti kahtleb, oleksid vahest küll võinud loetelust hoopis välja jääda (näit. lk. 10 oort, 77 lääger „väga suure küsimärgiga“ jt., enamasti as. laenu alternatiiviga)“. — Sõna *lääger* on ERL-s ainult suure küsimärgiga peetud eesti-rootsi laenuks ja sedagi peamiselt üksnes rootsi murrete hea tundja W. Wiget'i küllaltki veenvate argumentide tõttu. Käesolevas ühendis jäetakse kõrvale igasugune katsegi laenata seda sõna eesti-rootsis. Sõna ilmne vaste on saksa *Schlegel* 'Werkzeug zum Schlagen, Keule, Flegel, Hammer

(Kluge EtW) või selle sõna mõni murdekuju. Saksa esimese silbi *ē*-le vastab *ā* veel muiski hiiu murde laenudes, nagu *tâv* ~ *têv* < *Steven*. Lõpu *-el* ja *-er* vaheldus assimilatsioonini või dissimilatsioonini tõttu on eesti keeles üsna harilik nähtus. Sõna (*v*)oort suhtes on allakirjutanu praegu endisest enam veendunud, et vähemalt kaaslaenuandjana peab arvestama ka eesti-rootsit. Peamiselt just semasioloogiline külg sunnib otsima *voort*-sõna lähtekohta eesti-rootsistki. — Sama arvustaja ütleb lk. 151: „Etümoloogiaistei taha paika pidada I *pink* (näit. lk. 88 *pinkline lõng* 'ebatasaselt kedratud lõng'). Ris *pinkat gond* 'ebatasane lõng'. Arvata võib, et laenusuund on vastupidine (e. > er.), sest sõna on just Eestis laiemalt levinud, vähemalt *Wiedemann*'i EWb tunneb eL-st siia kuuluvaid näiteid: *pinkäne* g. *pinkätse*, *pinklikäne* jt., *pinklikäne* ja *johtlikane lang* 'ganz ungleich gesponnenes Garn mit dünneren und dickeren Stellen'.“ Allakirjutanu peab selle sõna puhul tunnustama arvustaja seisukoha õigemaks. Muud Mägiste poolt esiletõstetud täiendused või korrektsioonid ei lükka ümber toodud etümoloogiaid.

Teine arvustus on ilmunud eesti-rootsi murrete uurija N. Tiberg'i sulest: „Estlands-Svenska ock Estniska. Studier i ett nytkommet estniskt arbete“ (SvLm 207, 70—92). Selles õige laialdases retsensioonis, mille peamiseks ülesandeks on olnud rootsikeelse publiku tutvustamine ERL tulemustega, on mõne etümoloogia suhtes jäädud teisele seisukohale. Ühtlasi on üritatud tuua paar lisaetümoloogiat. Siinkohal pole põhjust peatuda arvustaja eriseisukohtadel, sest need käivad peamiselt Reigi sureva rootsi murde kohta, milles on väga palju individuaalseid kõikuvusi, nagu igas ununevas keeles. On ju Leivuski igal kõnelejal õigegi individuaalne keeleuus. Huvitavamad on Tibergi lisaetümoloogiad. Need on järgmised: *ruga* 'liten rund eller avlång hög av hö, som på aftonen hoplägges av en nyslagen hösträng för att följande morgon åter bredas ut'; 'grössere runde haufen oder saden' (90). Autor arvab sellest sõnast, et „fullt naturligt kan det förklaras som esv lånord: dvs. (s. o. Hiiumaa eesti-rootsi) *roga -an -ar -ana*, m3, betyder 'liten hög' vare sig av hö eller annat; det motsvarar svenskt *råge*, svagt mask., eller med oblika formen som grundform: *råga*“. — *Wiedemann* EWb järgi *ruga* gen. *roa* 'kleiner Heuhaufen' on Lõuna-Eesti sõna (=S). Lähemalt sõna levikut lõuna-eesti murretes jälgimata mainitagu vaid, et teda tuntakse keelesaartelgi: AES Leivu *rùgà*

gen. *rüa* 'väike heinakuhi; kuiv hein pannakse rukka, et vedada seda reel või okstel küüni'; AES Lutsi *hainä rugä* gen. *ruä* 'heinahunnik'. Juba see asjaolu, et sõna leidub lõuna-eesti keele- saartel, sunnib arvama, et meil ei ole tegu eesti-rootsi laenuga, vaid küsimuses on vanem skandinaavia laen. Suure küsimärgiga võiks ehk mõelda sedagi, et sõna on saadud küll rootsi keelest, kuid mitte eesti-rootstist, vaid mõnest teisest rootsi murdest, mida on kõneldud Rootsi ajal Lõuna-Eestisse siirdunud ning sinna elama jäänud rootsi kolonistid. Kuidas kindlasti rootsi algupäraga sõnu võib leida Lõuna-Eestiski või mõnikord ainult Lõuna-Eestist, selle kohta vt. allakirjutanu kirjutist „Svenska länord från svensktiden i estniska språket“ (Svio-Estonica 1936, 185—199). *Ruga*-sõna skandinaavia päritolu kohta on muuseas kirjutanud H. Suolahti FUF XII, 105 jj. Siinkohal peab peatuma veel sellel, et sageli on mõni laensõna, olgu alamsaksa või rootsi oma, võinud levida seal, kus seda vaevalt ootaks. Peale linnade on mõisadel ja võõrastel asunikud olnud küllalt suur mõju lokaalsetele eesti murretele, mida ei ole aga iga kord kahjuks küllaldaselt arvestatud. Rootsi laensõnade levitajaks on võinud olla ka sõjavägi, keda liikus kõikjal rahva hulgas. — Teine Tibergi toodud etümoloogia on *rõuk* 'aufrecht stehender stab, pflock'; 'kornhaufen, die zwischen stäben aufgeschichteten feldfrüchte'. Peale muude rootsi vastete ühendab Tiberg käesoleva sõnaga eesti-rootsi *rauk*, *räk*, *rouk* 'garbenhaufen', *räuk* 'Ett slags hässja för ärter' (Vihterpalu), *roug* 1 'en hop av c:a 20 nekar, provisoriskt satta till tork, innan de läggas i större stack under avvaktan på tröskningen' (91). Seega siis on eesti-rootsi sõna kõigepealt 'hakk', mis tähendust pole eesti *rõuk*-sõnal. Lõpptulemusena ütleb Tiberg oma etümoloogiast; „Om det inte visas, att estn. *rõuk* är ett finsk-ugriskt ord — ock det vore ju i så fall egendomligt med likheten i betydelse —, så synes ingenting hindra att betrakta det som ett esvlänord“. Teatavasti on *rõuk* vanem skandinaavia laen, mida tunnevad ka teised läänemere-soome keeled. Selle sõna kohta avaldatud kirjutistest vt. eriti Y. H. Toivose oma Vir 1919, 107 jj. Donner VEtFW 303 on loendatud laiaulatuseline siiakuuluv kirjandus. — Tiberg on oma etümoloogia püstitanud I. Mannise teose „Die Sachkultur Estlands“ II (Tartu 1933) põhjal. Kolmanda arvatava eesti-rootsi laenuna esitab Tiberg Mannise teosest sõna *nukk* liten rund eller avlång hög av hö', mis tähenduses seda sõna

ei ole registreeritud eesti-rootsis (91 jj.). Eesti-rootsis on *Freudenthal-Vendell OESvD* järgi *nokk* pl. *nokkar* 'Udde'; 'Rånock' (Hiiu, Pakri, Vihterpalu); *nukk* pl. *nukkar* 'Spets, udde'; 'Rånock' (Gammalsvenskby, Noarootsi, Vormsi). *Wiedemann EWb* tunneb eesti keelest *nukk* gen. *nuku, nuki, nuka, nükk* järgmistes tähendustes: 'vorstehendes Ende (Spitze, Knauf, Ueberbein, Knöchel, Leichdorn, Schnauze etc.)' jne. Eesti ja Sugukeelte Arhiivi andmetel on *nukk* üldestiline sõna. See asjaolu paneb tahtes-tahtmata arvama, et küsimuses ei või olla eesti-rootsi laen, vaid vanem rootsi laen, kui see sõna on üldse rootsi keelest saadud. Vt. *Hellquist SvEtO* *nock, nocke* väga mitmesuguste tähendustega. Laenuallikana peab silmas pidama tingimata ka alamsaksa sõna *nok(ke)*.

Aja jooksul on selgunud, et mõned sõnad, mis ERL-s on esitatud eesti-rootsi laenudena, põlvnevad ka mõnest teisest rootsi murdest või nad on koguni mittegermaani algupära. ERL 43 on öeldud sõnast *end*: „Seda huvitavat eitussõna võib ainult suure ettevaatuse ja kahtlusega pidada er. laenuks“. Allakirjutanu on hiljemini näidanud, et saarte *eñD ~ end ~ änd ~ -nd* jne. tähenduses 'mitte' ja rõhustava liitena ei põlvne eesti-rootsi negatsioonist *änt ~ änte* 'inte, icke', vaid sõna praegune kuju on kuluform kahest algkujust: *nüüd* ja *ei mitte*. Nagu ERL-s on mitmele korrale rõhutatud, on sageli peaaegu võimatu öelda, kust rootsi murdest laen on tulnud. On ka küllalt niisuguseid juhte, kus sama sõna on laenatud mitmest eri murdest, s. o. eesti-rootsist, soome-rootsist ja riigi-rootsist. Sõnade *moor, vaar* ja *plika* kohta peab arvama, et nad on peale eesti-rootsi tulnud ka riigi-rootsist. Vt. selles küsimuses lähemalt „Svenska länord från svensktiden i estniska språket“, *Svio-Estonica* 1936, 185 jj. ja ERL vastavate märksõnade alt.

ERL lk. on 84 hiiu murrete *nuk* gen. *nukkü* 'riideäär või lõngajupp, mis kinnitati villasele voodivaibale' ühendatud rootsi vastetega ning oletatud, et sõna lähtekohaks on Reigi rootsi murre, milles vaste oleks ununenud, enne kui uurijad oleksid suutnud seda paberile talletada. Hilisem uurimine on siiski osutanud, et *rüi* ja temale asetatud *nukud* on omased üksnes Hiiumaa lõunapoolsele osale, ega mitte rootsipärasele osale. Eesti-rootsi murretes on *rüi* tuntud ainult Vormsis. Et *rüi* on haruldasemaid ja huvitavamaid etnograafilisi esemeid Eestis, siis järgnegu siinkohal tast lühike kirjeldus. Mag. Erna Ariste andmeil, kes on

mitme suve jooksul uurinud Hiiu rahvakultuuri, on *rüi* ja *nukud* tuntud Pühalepas, Kassaris, Käinas ja Emastes. Eset ennast kutsutakse Pühalepas *nukudega tekk*, *nukutekk*, *tekk*, *nukudega rüi*, *rüi*, Kassaris, Käinas ja Emastes *rüi*. Rüile kinnitatud narmaste nimetus *nukk* gen. *nuku* on registreeritud üksnes Pühalepast ja Käinast. Hiiu rüi valmistati järgmiselt: kõigepealt kooti villane ruuduline sõba valgete ja lambamustade ruutudega. Sõba ühele küljele kinnitati — takistati — nukud külge õmmeldes. Nukkudeks olid kas kangarmad, lõngatükikesed või riideääred. Niisuguse paksu vaiba all magati külma ajaga või väljas magades (peamiselt kalastusretkedel). Hiiu rüile on väga lähedane Vormsi rootslaste rüi. Vormsigi rüil on aluseks villane ruuduline sõba. Sellele on kinnitatud pikad villased valged ja lambamustad narmad. Hiiu ja Vormsi rüi lähevad teineteisest selle poolest lahku, et Vormsi rüi on valmistatud palju suurema korra- ja kunstipärasusega. Vormsi rüil on nimelt nukud suurte kahevärviliste ruutudena, kuna Hiiu omal olid mitmevärvilised nukud täiesti segamini. Niihästi Vormsi kui Hiiu rüile leiab otseseid vasteid Soome saarestikust, kus vanaaegsed etnograafilised rüid on valmistatud sama tehnikaga. Vt. selle kohta Hjördis Dahl, Skärgårdsryor. Kulturhistorisk årsbok 1934 (Centralutskottet för hembygdsforskningen i Finland, Helsingfors), lk. 49 jj. Võib arvata, et Eestis tuntud rüid ongi saanud tehnilise alguse Soome rootsikeelsest saarestikust. Ka keeleline külg osutab otsest kokkupuudet soome-rootsiga: V e n d e l l OÖSvD *nuk* (Ida-Uuemaa sõnana) 'Ulltrådsnopp på en rya'. Et eesti sõnas *rüi* esineb *ü*, viitab laenamisele soome-rootsist; eesti-rootsis on *y > i*. F r e u d e n t h a l - V e n d e l l OESvD järgi on eesti-rootsis *ri* pl. *riar* 'Rya'.

Enne kui minna sõnaloendi esitamisele, mainitagu veel üht küsimust eesti-rootsi laensõnade alalt. Nii ERL kui ka käesolev väike ülevaade käsitlevad peaaegu ainult neid rootsi laene, mida kohtab Lääne-Eestis. Ka Põhja-Eesti rannamurretes leidub rohkesti rootsi laene. Need osutuvad aga alati soome-rootsi omaks, mis on tulnud eesti keelde kas otse soome-rootsist või soome keele vahendusel. Teatavasti oli Jõelähtmes varemalt ka rootslasi ja praegugi on neid alles Naissaarel. Naissaare nüüdne murre kuulub soome-rootsi murrete hulka. Missugune oli Jõelähtme rootsi, ei ole meil teada, kuid võib oletada, et see oli lähedane samuti soome-rootsile. Vähemalt ei kohta Ida-Harjumaal leiduvais rootsi laenudes niisuguseid häälikulisi jooni,

mis oleksid ilmselt eesti-rootsilised. Seda arvesse võttes peab Tallinna ümbruses ja temast ida pool leiduvaid rootsi laenusid käsitlema koos soome-rootsi omadega. Viimaste arv ei ole eesti keeles palju vähem eesti-rootsi omadest. Raske küsimus on see, kas arvata eesti-rootsi laensõnadeks ka neid rootsi sõnu, mis on leviku ja muude kriteeriumide järgi otsustades saadud Eesti rootslastelt, kuid millel ei ole eesti-rootsi murrete keelalisi tunnuseid. Peale Hiiumaa ja Risti on Loode-Eesti rootslased viimasel ajal eriti tihedasti kokku puutunud riigi-rootsiga. Suhted riigi-rootsiga on kaasa mõjunud, et keelde on tulnud ohtrasti sõnu rootsi kirja- ja kõnekeelest. Samuti on tulnud tihedaid kokupuuteid soome-rootsiga. Selle kõige tõttu ei ole eesti-rootsi mured enam täiesti puhtad, vaid eriti just meeste keel on tunduvalt riigi- ja soome-rootsi mõju all. Allakirjutanu arvates peab pidama siiski eesti-rootsi laenudeks neid sõnu, millel ei ole küll ilmset eesti-rootsi kaju, kuid mis kahtlemata on siirdunud eesti keelde eesti-rootslaste kaudu.

Sõnaloend.

föör: AES Risti Alliklepa *fôr* 'laeva nina'.

Risti Alliklepa *fôr* 'laeva ninaosa'; Pakri *fôr* id. Laevameeste keelest levima hakanud sõna. Et sõnas esineb *f* algkonsonandina, peab arvama, et küsimuses on otsene laen kohalikkudelt rootslastelt.

härskama: AES Risti Rannaküla *erškama* 'halvaks minema', *kali* *leks erškama*, *leks alvaks*, *polè karšket mekki*, *pahä luūt jürès*; *erškane kali*.

Risti Alliklepa *drik gik häršknas* 'kali läks halvaks'; Pakri *drike blæi häšked*; Freudenthal-Vendell OESvD *häskian* ~ *häskin* jne. 'Härsknen'; Vendell OÖSvD Naissaare *härškigär* 'Härsk'; Hellquist SvEtO *härsk*.

hüüsmees: LS IV Noarootsi *üismees* 'sulane, kelle naine ja lapsed (palgata) toidu eest peremeest teenivad'.

Freudenthal-Vendell OESvD Noarootsi *hüssman* 'Tjänare, dräng'. Käesolev sõna on sellepolest huvitav, et tema esimene osis on võetud eesti keelde laensõnana, teine osis on tõlkelaenuna. Rootsi keeles on *husman* vana ühiskondlik sõna.

Vanemas keeleuususes tähendas ta 'Inhysesman, äfven tjenare' (F. A. Dahlgren, Glossarium öfver föräldrade eller ovanliga ord och talesätt i svenska språket från och med 1300-talets andra årtionde, Lund 1914—1916). Praeguses keeles on *husman* 'man av arbetarklassen som (äger o.) bebor ett hus på landet (utan l. med blott ringa tillhörande jord)' (Ordbok över Svenska Språket utgiven av Svenska Akademien, Häfte 112—116, Lund 1932). Ainult esitatud Noarootsi sõna võib arvesse tulla eesti-rootsi laenuna. Väljaspool eesti-rootsi mõjupiiri on keeleliselt ning sisuliseltki lähedane Põhja-Tartumaa vaste: AES Maarja-Magdaleena *üismēs* 'taluhooones, rehetas elav talupoeg perekonnaga'; AES Palamuse *üiznik* gen. *üiznikku* 'abieluline taluteenija', *eñnevanast elid ikkē üiznikkud igas talus. elid ikkē mis ja naenē üiznikkust. talust said nād rukkid ja ėtru ja kāru ja karttulid. üiznikkud elid eñnē, nacu peremehed veģisid mehē ja naesē järe. igā päēv elid talū tūs, said talū süöci ja lehma pidasid. siz elin nūr, kui elid üiznikkud*. Sõna tunneb ka Wiedemann EWb *ühis-mēs* 'Compagnon, der mit einem Anderen zusammen wohnt und wirtschaftet, verheiratheter Knecht'. Võib arvata, et Wiedemannil esinev *h*-line kuju on häälikuliselt vanemal järjel. Seega siis tähendab Tartumaa *üiznik* ja *üismēs* 'peremehega üheskoos, ühe katuse all elavat sulast'. Kuidas intervokaalne *h* kaob liitsõnadest, osutab samuti Põhja-Tartumaal esinev taimenimi *üizmarohi* 'üheksamehe-rohi, üheksavärgine'. Et geograafiliselt õige kaugetel aladel esineb sama sõna samas tähenduses, võiks ehk seletuda ka sel viisil, et omal ajal on *ühismees* eesti keelealal olnud palju laiemalt levinud, millest oleks jäänud meie päevil rudimente kahte kohta. Noarootsis oleks seega sõna säilimist kaasa aidanud sisuliselt ja häälikuliselt lähedane rootsi vaste. Siiski on usutavam, et meil on tegemist kaht eri algupära olevate sõnadega, mis juhuslikult on häälikuliseltsarnased. — Lõpuks mainitagu veel, et vanem eesti kirjakeel tunneb üldiselt sõna *hüüs* 'vara, vili', vt. näiteks Müller 226 *Raha ninc Hüysz javat fejt Szaymlaszest errawoetuth, 313 Reif fe Alma hüysz*; Göseke grammatikas, lk. 263 on *Hühz* 'Korn, frumentum'. Sõna tunneb ka Rossihnius. Sellel sõnal ei näi olevat etümoloogilist ühendust Tartumaa *üismehega*, kuigi *üismees* oli teenija, kes sai oma palga viljas.

jätli: AES Risti, Pakri *jätli* pl. nom. *jätlid* 'mehed, kes jäänoota sisse lasevad'.

Põhl Risti *iaetl*, *iaetel*, *iaetlik*, *iaetlik* 'pealik (peamees) nooda-vedamisel'; *iaetel* juhib kogu aeg tegevust, ta sõidab paadis, mis on kõige ees, ja määrab koha, kus noota sisse lasta, — *iaeteln hælder iaetliken e til huwežman mæ nod drä. han vižer kon varpena era o ti kon han vil ti fo tom ar ga mä an.* Hr. J. Põhl on allakirjutanule lahkesti teatanud, et Risti ja Pakri rootsi kalurite eneste teades on see sõna tulnud rootsi keelde vene keelest < *стоятель*. Vene rannavalvurilt on eesti-rootsi murretesse tõepoolest tulnud sõnu, mida kohalik eesti keel ei tunne, nagu näiteks *starik* 'vanamees' < *старик*, *snak* 'meremärk' < *знак*. Nõnda siis on vahest usutav, et käesolev sõna on vene algupära. Vene keeles V. Dal'i sõnaraamatu „Толковый словарь живого великорусского языка“ (IV изд. С.-Петербургъ-Москва 1912) järgi võib *предстоятель* tähendada ka 'старшина, голова, большакъ', mis sobib kõigiti eesti-rootsi sõna vasteks. Vene sõnast *стоятель on saanud *iaetel* jne. sel teel, et sõna esimesest osast on saadud aru, nagu oleks tegemist rootsi verbiga *sto* 'seisma'; *стоятель on siis rahvaetümoloogia analüüsinud sisuliselt: *jätliks* olema, *jätliks* seisma.

jäärd: AES Risti Alliklepa *jård* pl. *jårdld* 'kaks nööri purjekahvli otsas, millega kahvlid sisse ja välja tõmmatakse'.

Risti Alliklepa *iaerdana* (määratud pl.) id.

kastaliin: AES Risti Alliklepa *kastalin* 'lihtne köis, mille otsas on linkpall'.

Põhl Risti *kastlin*, *kastlin er eit reiß som kastaž mila buōda to tē vil feer kram fron ein buōd til an*; *kastlin* on siis köis, mida tarvitatakse kraami viskamiseks ühelt laevalt teisele. Asi seotakse köie otsa kinni ja visatakse sinna, kuhu tahetakse. Vt. ka riigi-rootsi *kastlina* 'en smäcker lina, vars ena sladd är försedd med en tyngd, vanligen sandpåse, användes att sticka på en förtöjningstross som är för tung att kasta i land' (E. v. Gegerfelt, Sjöspråk, Stockholm 1922).

kito: AES Risti Alliklepa *cittō* 'nöör, mille abil purje alla tõmmatakse raalaevas'.

Pakri *gitog* id. — AES-i murdekoguja poolt kirja pandud *cittō* ei või olla tõelise häälduse tähistajaks, sest isegi võõra keele mõju all olevais eesti murdeis ei leidu sõnaalgulist leenisklusiili

g (samuti ka *B* ja *D*). Peab arvama, et murdejuht on hääldanud helilise *g*, mida võib kuulda Risti rannakülades. — Vt. ka van der Meulen HZSR hollandi *geitouw*.

klibu: AES Risti Rannaküla *klibù*: *klibù ehk poi, kläzist keräd, oijavad võrgüd sirged*.

Risti Alliklepa *klibõ* id. = *letær*.

klink: AES Risti Vilivalla *klin̄k* gen. *klin̄gt* 'link'; *ukse klin̄k, kañca klin̄k* 'raud käärpoomi küljes, mis pannakse hammasratta sisse'.

Risti Alliklepa *dorn-klin̄k* 'ukse link'; Freudenthal-Vendell OESvD *klin̄k* pl. *klin̄kar* 1. 'Klinka'; 2. 'Sprint'. — Eesti-rootsi laensõnana tuleb arvesse üksnes esitatud *kl*-alguline Risti murdekuju. Wiedemann EWb esinev *klink* gen. *klingi* 'Klinke' ja *link* gen. *lingi* 'Klinke (auch von Holz), Hemmeisen an der Ankerspille, Vorstecker, Ausrücker', *poomi-link* 'Weberklinke (am Webstuhl)' on laen alam-saksast; vt. Kluge EtWb *Klinke* < keskalamsaksa *klinke* 'Türriegel'. Ka rootsi *klinka* põlvneb keskalamsaksast (Hellquist SvEtO).

kooning: AES Risti Alliklepa *cõninged* 'rõngad alumisel rajal (s. o. raal), kust jookseb nõör läbi purje kokkutõmbamiseks'.

Põhl Risti *gonriv* ~ *guonriv* 'lõngaring, lõngarõngas'.

kräss: Wiedemann EWb *kräss* gen. *krässä* (*kraáss*) 'Klippe, lockeres Gestein über dem festen, steinige Untiefe'; Pühalepa *kräs* gen. *krässl* 'õige väike rahu', *liñnù kräs* 'rahu Kuri külas Uuemaa talu rannas'; sõna on tuntud ka mujal Hiiumaal; AES Ridala *kräs* gen. *krässl* 'kõva kare meres', *ajasin näe mõt-tori krässl oisa, vinè läks lõmmi*; AES Risti Alliklepa *krässl kroñnil keigè pareman lestäd*.

Reigi rootsi murdes vastab sellele sõnale *kræs kræsar* 'madalik', *vatokræs* pl. *vatokræsar* 'raudkivid vee ääres, kust lokse käib üle'.

laga: Wiedemann EWb *laga* gen. *laa* (SW-sõnana) 1. 'Lake, Salzlake', *laas kala, veri-laa-kala* 'leicht gesalzener Fisch'; 2. 'Spülwasser'; EÕS *laga* 'must vesi, pesuvesi; soga, loga'. Soolvee või sodise vedeliku tähenduses on sõna tuntud kõikjal saarestikus ja laialt ka läänepoolsel mandril: Pühalepa, Käina,

Emaste. Reigi *lacà* ~ *lacà*. gen. *lâ* ~ *lâ* ~ *lacà*. 'soolvesi'; AES Mustjala, Karja *lacà* gen. *lacà* 'soolvesi'; AES Jämaja *kalà lacà* gen. *lâ* 'kala soolvesi', *lihà lacà* 'liha soolvesi'; AES Kihelkonna *lacà* gen. *lacà*: *paljas verl-lacà oll jär̄ges, kiš sevà lacà* ('halba taari') *tahàb?* AES Valjala *lacà* gen. *lacà* 'vedel asi, sodi': *kalà-lacà aisèb kañcesti, peksis nīkauwà kuī paliàs lacà jâl jär̄ge*; Lääne-Nigula *kalà lacà* 'kalavedelik'; AES Karuse *lacà* gen. *lacà* 'vedel, lahja toit, pori'; *té lacane*; Vigala *lacà* 'vesine leem'; AES Märjamaa *lacà* gen. *lacà*: *lém jūstku vâ lacà, añtti meilè igavest lacà, lacane* 'lagaga koos'; AES Tõstamaa *lacà* gen. *lacà* 'solk, vedel jätis; vedel, halb piim'; AES Häädemeeste *lacà* gen. *lacà*: *lacà õ raišku läind toit*; Tori *lacà* 'vesine supp, mis pole midagi väärt, vilets toit'; Pärnu-Jaagupi *sup on vedel nacà lacà*, AES *lacà* 'vedel, lahja toit'; Harju-Madise *lacà* 'sodi'; AES Pilstvere *lacà* 'halvaks läind jook': *miš lacà seäl sēs oñ? viškasin mahà sellè lacà, jälle vâ ellè lacà seäl tōppis*; AES Kolga-Jaani *lacà* gen. *lacà* 'halb söök', 'tühi väärtusetu jutt, plära': *tahà külattaci sihukkest lacà, lacàb sīn miš kevāci pelè*; AES Kadrina *lacà* 'lahja, vedel söök, jook': *â sevà vâ kaljà lacà sisše eī ägise, ei minà sevà kõrdi lacà kül tahà*.

Freudenthal-Vendell OESvD *laka* 'Lake, saltlake'; Tiberg ULMA 2765:633 Reigi *kæt-loga* 'kött el. fläskspad'. Eesti praeguse *lacà* vanem kujud *lakà peab põlvnema eesti-rootsi kujust *laka, s. o. laen on tulnud eesti keelde juba enne seda, kui eesti-rootsi lühike $a > o$. Eesti vaste lühike a esimeses silbis on peale tüvevokaali $-a$ ja sõna levikuala peakriteeriumiks, mis tõestab laenamist eesti-rootsist. Saksa vastetes on pikk $\bar{a}$, vt. Hupel Idiotikon 136 *Lafe* 'Ealzwaſſer, Ealzbrühe. Einige nennen ſie Ealz- oder Solafe; aber Lange ſchreibt Laaf'. — Rootsi sõna ise on kas algupärane või laen alamsaksast, vt. Hellquist SvEtO sub *lake* ja Kluge EtWb sub *Lache*. — Eesti keeles on sõnal olnud väga mitmesuguseid tähendusarenguid; algne tähendus soolvesi on $>$ sodine vesi $>$ halb toit, halb jook, pori, plära jne.

Tähenduse eri arenguteks on avaldanud ilmsesti mõju ka mitmed deskriptiivsed lähedase tähendusega sõnad, nagu *liga*, *loga*, *läga*.

likslin: AES Risti Kurksi *likslin* 'peenikene nõör purje-paadi masti ümber, mis aitab purje sirge hoida'; Vilivalla *liklīn*. Risti Alliklepa *likslin* id.

luss: LS *luss* gen. *lussu* 'lutikas', *lussune* 'lutikane' (Jämaja ja Kihnu sõnana); AES Pühalepa, Käina, Emaste, Reigi, Karja, Mustjala, Põide, Valjala, Jämaja *luš* gen. *luššü* 'lutikas'; AES Emaste on registreeritud ka *luš* gen. *luššì* id. Eritähendustest pandagu veel tähele AES Käina *luš* gen. *luššü* 'pieselukas lamba maksas, maksalutikas'; AES Põide *merè luššüv, menèv* — *merè. õitšev, sücise nāv tulevav mihkli kü sihès, siš õ neiv nähjä*. Seega siis tähistab *merè luš* 'millimallikat'.

Freudenthal-Vendell OESvD *väggelús, vägglús* 'Vägg-lus', vt. ka *lús* 'Lus'; Reigi rootsi murde *vægelus* 'lutikas'; Hellquist SvEtO riigi-rootsi *lus* 'täi'; *vägglus* (sub. v. *vägg*) 'lutikas'. Sõna tähenduslik külg sunnib eesti vastele otsima laenuühendust rootsi poolt, sest ülemsaksa *Laus* ja alamsaksa *lus* on tähenduslikult kaugemal (vt. Kluge EtWb). Saartel esinev *luss* on laenatud kohalikkudest rootsi murretest. Et eesti ja eesti-rootsi vaste vokalism ei lange täiesti ühte, seletub vahest sellega, et *luss* on kontaminatsioon omast sõnast *lutik(as)* ja rootsi sõnast *lus*.

pakk: AES Risti Alliklepa *bak* 'puupide purjelaeva ninas, kuhu kinnitatakse soodid tormi ajal'.

Risti Alliklepa *bak* id. — Sõna alguses on hääldatud arvatavasti *b* (vt. selle kohta seletusi sub **kito**). See asjaolu sunnib arvama, et eesti vaste otseseks allikaks on Risti rootsi.

piisna: AES Risti Vinse *pīsna* gen. id. 'sammast kirikus'. Risti Alliklepa *pižn* 'sammast'.

pleek: AES Risti Alliklepa *meri on pleek vaga*.

Vendell OÖSvD ütleb, et ida-rootsi murretes *blek* võib olla ka 'Lugn, spegelblank (om havsytan)'. Eesti-rootsi ootuspärane kuju oleks diftongiline, nagu esinebki Freudenthal-Vendell OESvD *bläikan, blaikan* 'blek'. Pikavokaaliline kuju peab seega põlvnema Risti rootsi merimeeste keelest, kelle keeleuus on tugevasti riigi- ja soome-rootsi mõju all.

pliht: AES Risti Villivalla *pliht on siè, kus verttel juòzeb; vočkè plihtiza oli mittü, ammad on plihi sièz*.

Risti Alliklepa *flust* 'vokilüht'; Freudenthal-Vendell OESvD *fliht* pl. *flihtér* (Vihterpalu sõnana) = *flift* 'Spinnrocksflykt'.

proosud: AES Risti Rannaküla *pruòzud*, *pruòzudega kana* 'kana, kellel on suletutid ümber lõugade'. ERL 92 on toodud Risti Alliklepa murdesõnana *prõsùd* 'suletutid kana noka ümber, kana habe': *allil kanal sūrèd prõsùd*, mille eesti-rootsi vasteks on esitatud *prosat hena* 'kana püsti krantsi moodi sulgedega kaela ümber'. Tsiteeritud eesti-rootsi sõna on tegelikult häälikuline tagasilaen eesti keelest, kuna tõeline eesti-rootsi vaste on *b*-alguline: Põhl Risti *hegn-bruõžar* 'kanahabe', mis võib esineda ka kujul *hegn-bružar*.

prudan: LS IV *prudan* gen. *prudani* 'tüma, lage koht' (Noa-rootsi sõnana).

Noarootsi Põõsapea *blota*, määratud *blotan* id. (üliõpilase E. Lagman'i andmeil).

pusan: AES Risti Vilivalla, Rannaküla *puzàn* gen. *puzana* 'väike kott; pakk'.

Risti Alliklepa *poža*, määratult *požan* 'väike kott'; Freudenthal-Vendell OESvD *pusa* pl. *pusar* 'Päse'. — Samatähendusliku sõna *pusa* kohta vt. ERL 94.

rool: Wiedemann EWb *rool* gen. *rooli* (Pärnumaa ja saarte sõnana) 'Steuerruder'; — *fig. rooli panema* 'in's Gleis bringen, in Gang bringen', *rooli saama* 'in's rechte Gleis kommen', *saaks ma seda aga rooli* 'wenn ich nur damit erst in Ordnung wäre'; EÕS *rool* 'tüür (näit. autol)' paljude liitsõnadega; Pühalepa, Käina, Emaste, Reigi *rõl* gen. *rõll* 'tüür', AES-i murdekogud tunnevad Pühalepast ka *rõli* gen. *rõli*: *rõli on pävl tacà*, ja Reigist *rõvel* (peaks vist olema *rõvel*): *més on rõvlis ja juhiv laèva*; AES Mustjala *rõri-pü* 'tüüripuu'; AES Jämaja *rõr* gen. *rõri*, *laèvå rõr*; AES Ridala *roël*, *rõlica juhittasse türi*; AES Audru *trõl oli kattè lain*; AES Häädemeeste *rõl* gen. *rõli* 'Steuerruder', ka *rõl* gen. *rõli*; AES Risti *rõl* gen. *rõli*, *rõl* gen. *rõli*, *ruõli miès* 'tüürman'; AES Viru-Nigula *ruõl(i)* gen. *ruõli* 'tüüri hoidmispuu, puu, mis „tüüri pää“ küljest tuleb horitsontaalselt ja millega tüüri hoitakse'. Samast tüvest on tuntud ka verb **rõolima**: Hiiumaa *rõlimp ~ rõlimv* 'tüürima'; AES Pühalepa *rõlimë*; AES Mustjala *rõlima* 'tüürima'; AES Jämaja *rõrima* 'rõolima'; AES Jõelähtme *ruõlima* 'tüürima'; AES Viru-Nigula *rõlima* 'rõolima, tüürima' jne. Peale selle võib see tüvi esineda mitmesugustes

liitsõnades, nagu AES Häädemeeste *rülpin'* 'raud, mis võimaldab rooli pööramise, mille juurde rooli kett käib, teine ots käib ümber rooli pää'.

Freudenthal-Vendell OESvD *röl* pl. *rölër* 'Roder'; Põhl Risti *rol* 'rool', *hald rol* 'tüürima'; Vendell OÖSvD eesti-rootsi *rol*, soome-rootsi *rol*, *roul* 'Roder', *rol* 'Styra fartyg (ej båt)'; Hellquist SvEtO *roder*, vana-rootsi *rödher*, taani *ror* < alamsaksa *röder*, *rór*. — Eesti vaste levik aladel, millel on olnud otseseid kokkupuuteid eesti-rootsi, sunnib arvama, et kõigepealt tuleb laenuandjana küsimusse just eesti-rootsi. Pealegi on eesti keeles sama ahtushäälikute dissimilatsioon, mida tunneb eesti-rootsi ja soome-rootsi. Peale eesti-rootsi on teiseks rootsi-poolseks allikaks olnud ilmsesti soome-rootsi. Saaremaal esinevatest *r*-listest kujudest võib oletada, et nende lähtekohaks võib olla ka alamsaksa keel. Vaevalt võib aga arvesse tulla vene keel, kus esineb *pyль* < hollandi *roer* (van der Meulen HZSR 168). Vene keeles on toimunud vaid samasugune ahtushäälikute dissimilatsioon, nagu eesti-rootsisiki ja eesti keeles.

skippar: AES Risti Alliklepa *skippar* 'kipper, väikese laeva juht'.

Rootsi laenuks tuleb arvata üksnes *s-i* sõna alguses, mis on tekkinud sinna eesti-rootsi mõjul, vrd. Freudenthal-Vendell OESvD *skepær* (Pakri), *skipar* (Vormsi), *skäpar* (Noa-rootsi, Vihterpalu) 'Skeppare'. Eesti *kipper* ~ *kippar*, mis esineb üldiselt merimeeste keeles, on alamsaksa laen < *schipper* (Schiller-Lübben MNW).

stilt: AES Risti Alliklepa *merì on stilt* — öeldakse siis, kui meri on täiesti vaikne, valge ja peegelsile.

Vendell OÖSvD soome-rootsi *stilt* adv. 'Stilla, lungt'. Olemasolevais sõnaraamatuis ei leidu eesti-rootsi vastet, kuid võib arvata, et see esineb vähemalt Risti rootsi merimeeste keeles, kust ta on tulnud Risti eestlaste keelde. Soome-rootsisist põlvneb AES Haljala *tilt* 'päris vaikne'.

upas: AES Risti Vilivalla *uþpäs* 'süles'; *laþs oñ uþpäs*, *veþtå miñd uþpäs*, *laþs kiþþub uþpäs*, *veþtå laþs uþpäs*.

Põhl Risti *kom op e famen* 'tule sülle', *op* 'üles'. — Käesolev sõna on sellepoolest eriti huvitav, et temas võib konstateerida haruldast nähtust, kuidas eesti-rootsi prepositsioon on eesti keeles saanud substantiiviks.

SUMMARY.

Esto-Swedish Loanwords.

In 1933 the writer of this published an article „Eesti-rootsi laensõnad eesti keeles“ (Esto-Swedish Loanwords in the Estonian Language) (Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis B XXIX.3), where there were listed all those Esto-Swedish loanwords of the Estonian literary language and its dialects which were known up to that time, or of which it could be said with certainty that they had not been derived from other Swedish dialects but just from the Swedes at present living in North-Western Estonia. In the meantime a great deal of new material about Estonian dialects has been added. In this new material there are words which have come into the Estonian language from the Estonian Swedes. In the present article there are named in the first place those new, previously unknown loanwords. Secondly, those loanwords about which, during the preparation of the work mentioned, the author was not sure whether they were from Esto-Swedish, but of which it may now be said boldly that as a source of loans only this Swedish dialect should be taken into account. In the course of time it has become clear that some words which the „Eesti-rootsi laensõnad eesti keeles“ listed as loans from Esto-Swedish have after all another origin, for instance *end*, *lääger*, *nukk*. The first of these is a pure Estonian word which has developed out of the expressions *ei mitte* and *ei nüüd*. The origin of the second word is the German *Schlegel*, and the third word, together with the word *rüü*, is derived from Finno-Swedish. Some corrections mentioned in the preface have been made by critics of the „Eesti-rootsi laensõnad“. A few new Esto-Swedish loanwords in the Estonian language have been found by N. Tiberg. In analysing the loanwords presented by him it becomes clear that the words *ruga*, *rõuk* are older Scandinavian loanwords in the Estonian language which appear

in other Balto-Finnish languages, too, and cannot in any way have been derived from the Esto-Swedish dialect.

A great number of the loanwords presented here come from the parish of Risti. This circumstance is not accidental. Risti is a parish where Estonians and Swedes have lived side by side for centuries and have fused thoroughly. In the Swedish area of Risti bilinguality has been the custom for time out of mind. Owing to this the Estonian language has had an extremely great influence on the Swedish and on the other hand the Swedish language has influenced the Estonian very strongly in many ways. In connection with Risti, one cannot really speak of one language borrowing a word from the other but of a migration of words, because, being strongly bilingual the vocabulary migrates from one language to the other unnoticeably and unconscious of being loaned. In other parts of Estonia the fusion of Estonians and Swedes in Swedish areas has not been so great for two reasons. In Noarootsi, for instance, closer relations between the two peoples started only about the middle of the 19th century, the islands of Vormsi and Pakri are even now isolated from the Estonians. In Hiiumaa the Swedes were in more privileged circumstances than the Estonians, which resulted in class differences. Besides that the greater part of the Swedes of Hiiumaa emigrated to the Ukraine in 1781.

Kirjandust ja allikaid.

- AES = Akadeemilise Emakeele Seltsi murdekogud Tartus Eesti ja Sugukeelte Arhiivis.
- Eib = C. Russwurm, Eibofolke oder die Schweden an den Küsten Ehistlands und auf Runö. I—II. Reval 1855.
- EK = Eesti Keel. Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri. Tartu. I (1922) —.
- ERL = Paul Ariste, Eesti-rootsi laensõnad eesti keeles. Tartu 1933. (Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis) B XXIX. 3.)
- EtW = Friedrich Kluge, Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Achte verbesserte und vermehrte Auflage. Strassburg 1915.
- EWb = Ferdinand Wiedemann, Ehistnisch-deutsches Wörterbuch. Zweite vermehrte Auflage. Im Auftrage der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften redigirt von Dr. Jakob Hurt. St. Petersburg 1893.
- EÕS = Eesti õigekäelsuse sõnaraamat. „Eesti keele õigekirjutuse-sõnaraamat“ II täiendatud ja parandatud trükk. Tartu 1925 —.
- FUF = Finnisch-ugrische Forschungen. Helsingfors. I (1900) —.
- Göseke = H. Göseke, Manuductio ad Linguam Oesthonicam. 1660.
- HZSR = R. van der Meulen, De Hollandsche Zee- en Scheepstermen in het Russisch. Amsterdam 1909. (Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam. Afdeling Letterkunde. Nieuwe Reeks X. 2.)
- Idiotikon = Wilhelm Hupel, Idiotikon der deutschen Sprache in Lief- und Ehistland. Nebst eingestreuten Winken für Liebhaber. Riga 1795. (Neue Nordische Miscellaneen. Stück XI—XII.)
- MNW = Karl Schiller u. August Lübben, Mittelniederdeutsches Wörterbuch. Bremen 1875—1881.
- Müller = Neununddreissig Estnische Predigten von Georg Müller aus den Jahren 1600—1606. Mit einem Vorwort von Wilhelm Reiman. Dorpat 1891. (Verhandlungen der gelehrten Estnischen Gesellschaft zu Dorpat XV.)
- OESvD = A. O. Freudenthal och H. A. Vendell, Ordbok öfver estländsk-svenska dialekterna. Helsingfors 1887.
- OÖSvD = Herman Vendell, Ordbok över de östsvenska dialekterna. Helsingfors 1904 —.
- Pöhl = Üliõpilase John Pöhli käest saadud Risti ja Pakri andmed.

- SvEtO = E l o f H e l l q u i s t, Svensk etymologisk ordbok. Lund 1922.
- Svio-Estonica = Årsbok utgiven av Svensk-estniska samfundet vid Tartu Universitet — Akadeemilise Rootsi-Eesti Seltsi Aastaraamat. Tartu. I (1934) —.
- SvLm = Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmälen ock svenskt folklif. Tidskrift utgiven ... genom J. A. L u n d e l l. Stockholm 1879 —.
- ULMA = Svenska Landsmålsarkivet'i rootsi murdekogud Upsalas.
- VEtFW = K a i D o n n e r, Verzeichnis der etymologisch behandelten finnischen Wörter. Helsinki 1937. (Annales Academiae Scientiarum Fennicae B XXXVI).
- Vir = Virittäjä. Uusi jakso. Kotikielen Seuran aikakauslehti. Helsinki 1897 —.